

heid zich van een nieuwe legitimatie en identiteit trachten te voorzien, voorbij de onder-tussen ingeburgerde zelfbeschrijving als verzorgingsstaat. Voor de kunstensector komt deze identiteit evenwel weinig overtuigend over. Want het is verre van evident dat het meer of minder rijkelijk uitdelen van overheids-gelden wordt gelegitimeerd door uitsluitend het bewaken van de veronderstelde artistieke kwaliteit en de gesimuleerde economische kwantiteit. Dat bewaken is immers synoniem met een louter beheer van de uitgekeerde gelden. De normering van een subsidiestroom in termen van kwaliteit en kwantiteit legitimeert echter helemaal niet het bestaan van de kraan zélf. Het spreekt kortom niet vanzelf dat er overheidsgeld richting kunst gaat; het is alles behalve logisch om een specifieke, zogenaamd neoliberale regulering van deze geldstroom als een afdoende rechtvaardiging voor het bestaan ervan te beschouwen. Het hoe verschilt van het waarom, efficiëntie van legitimiteit. Een liberaal geïnspireerd kunstenbeleid mangelt het kortom per definitie aan inhoud, ja aan 'ideologie'.

Hoe dit verder ook zij, kunstorganisaties weten zich ondertussen door de betoelagende overheid geobserveerd als quasi-bedrijven. Ze observeren hoe ze officieel worden geobserveerd, en ze handelen overeenkomstig; in subsidiedossiers presenteren ze zichzelf als succesvolle of op z'n minst goeddraaiende organisaties. Ze kunnen ook moeilijk anders, ze moeten wel – van de tegelijk zalvende en slaande weldoener uit wiens hand men eet. En om de eerder aangehaalde redenen willen die organisaties, hun zakelijke leidingen voorop, vaak zélf ook als bijna-bedrijven worden (h)kerkend. Voor het mondiale kunststelsel maakt het allemaal weinig of niets uit. Dat opereert en functioneert; dat reproduceert zichzelf dankzij steeds weer nieuwe kunstwerken of esthetische communicaties. Daarentegen heeft de nieuwe beleidsvoering voor kunstorganisaties of artiesten die primair 'aan kunst willen doen' wel degelijk ingrijpende gevolgen. Is er dus een uitweg denkbaar? Bestaat er een soort ont-snappingsroute die voor overheden in het domein van de kunsten, en ook daarbuiten, een andere rol dan die van kwaliteitsbewaker annex boekhouder voorziet? Ik meen van wel – en weerom haast ik mij te zeggen dat wat volgt geen eigengereide gedachten zijn: mijn slotoverwegingen parafraseren enkele ideeën van de Duitse politoloog en Luhmann-adept Helmut Willke³.

Het alternatief voor de huidige neoliberale zelfbeschrijving van de overheid heet kortweg *de supervisiestaat* of *'the monitoring government'*. Dit soort overheid stelt zichzelf zo wie-

nig mogelijk in de plaats van andere organisaties, zoals bedrijven, universiteiten of kunstcentra. Ze voert dan ook geen centralistisch of interventionistisch beleid. De supervisiestaat heeft integendeel geleerd van de crisis van de verzorgingsstaat. Ze weet dat het politieke systeem geen centrale cockpit is en het stuurvermogen van overheden niet verdraagt (en bovendien bijzonder duur uitvalt). Sturen of dirigeren maakt daarom plaats voor superviseren, voor het observeren van de externe effecten of sociale gevolgen van elders genomen beslissingen. In functie daarvan worden andere beslissingsmogelijkheden, niet geziene modaliteiten en opties geformuleerd. Superviseren is in die zin voor alles synoniem met re-viseren, met het letterlijk hêrzien van wat bijvoorbeeld de van overheidswege betoelagde onderzoeks- of kunstorganisaties zoal menen te zien als ze zichzelf bezig zien. De supervisiestaat is het kortom te doen om meer reflexiviteit of 'nadenkendheid' en, daarmee samenhangend, om het openhouden en vergroten van beslissingsmogelijkheden. Ze wil vermijden dat particuliere organisaties of heelder sectoren blindelings koers gaan varen op interne evidenties, wat overigens vaak gewoonweg neerkomt op 'meer en groter'. Of in het nog altijd veel te weinig bekende vocabulaire van de systeemtheorie: de supervisiestaat bewaakt de organisatorische contingentie en verhindert dat organisaties in puur zelfreferentiële systemen veranderen (ze is, dixit Willke, een 'zelfreferentie-onderbreker').

VII

Hoe weet de supervisiestaat een en ander te realiseren? Niet door te beleren: dit soort overheid is geen centrale betweter. Het observeren en reacteren van eerst ongeziene beslissingsmogelijkheden is veeleer een zowel gedecentraliseerde als collectieve aangelegenheid. Middels uiteenlopende conferentiemechanismen, zoals commissies, werkgroepen of *task forces*, initieert de superviserende overheid een discursief netwerk. Dat bezit per definitie een polyfoon karakter: de overheid is één stem naast vele andere stemmen. De supervisiestaat vertrouwt er dan juist op dat uit al dat geconfe-reer na verloop van tijd een werkbare contextbeschrijving emergeert. Op deze gemeenschappelijke context komt het aan, niet op consensus (en al helemaal niet op zoiets als een machts-vrije dialoog à la Habermas). Zo'n context- of veldbeschrijving zegt bijvoorbeeld welke de prioriteiten in een bepaalde kunstsector zijn en – vooral – hoe de diverse actoren (denken te) kunnen bijdragen tot het bereiken van deze doelstellingen. Deze diagnose kan dan in tweede instantie alsnog worden geformaliseerd mid-

dels een algemeen beleidsplan of een sectoriële overeenkomst of specifieke convenanten. Cruciaal is hoe dan ook de initiële en, vervolgens, de blijvende betrokkenheid van alle belangrijke actoren. Zij leren doorheen overleg en samspraak als het ware over zichzelf nadenken. Ze worden er immers toe gedwongen om te observeren hoe anderen hén observeren, wat het onderkennen van blinde vlekken vergemakkelijkt. Bovendien weten ze zich gebonden door de aldus gegeneerde contextbeschrijving. Het beleidsmatig gebruik daarvan zal daarom niet als een externe interventie overkomen, wel als een uitnodiging om mee te werken aan wat men zelf ook plausibel acht.

Men zal misschien tegenwerpen dat de supervisie- annex conferentiestaat in Vlaanderen reeds ten dele bezig is werkelijkheid te worden, onder meer in de podiumkunstensector. Dat klopt. Mijn toekomstgerichte speculatie viseert inderdaad een soort officialisering van een al gangbare praktijk. Bijzondere aandacht verdienen in dit verband de door de Vlaamse overheid voorziene steunpunten in de diverse culturele domeinen. Men kan juist de rol van sectoriële supervisors toekomen. Via studiewerk en overleg kunnen deze organen zich tot relatief onafhankelijke observatiecentra ontpoppen. Maar ook voor de diverse raden en adviescommissies of voor tijdelijk aangetrokken experten-velddeskundigen wordt er een grote(re) inbreng voorzien in het model van de supervisiestaat. Voor zover deze actoren thans reeds actief zijn, houden wachtwoorden als *the monitoring government* dan ook voor alles een oproep richting Vlaamse overheid in. Kortweg gesteld komt die hierop neer: 'observeer hoe je feitelijk handelt en beschrijf dan jezelf niet langer in neoliberale termen maar als een supervisiestaat in wording'. Na deze wisseling van zelfbeschrijving zouden zoveel dingen ook zoveel vanzelfsprekender zijn. Informele lobbying zou bijvoorbeeld niet langer hoeven vanwege het bestaan van voldoende formele gremia en overlegorganen. Daardoor zouden sommige organen, zoals de Vlaamse Directies Podiumkunsten (VDP), aan invloed verliezen, andere allicht aan discursieve macht winnen. En vooral zouden ongetwijfeld complexere contextbeschrijvingen ontstaan. Daarin zou marktgerichtheid slechts één parameter zijn, naast bijvoorbeeld innovatie of het verzekeren van een voldoende rechtsbescherming van zowel scheppende als uitvoerende kunstenaars.

Ja, de supervisiestaat wil – ouderwets gesproken – de collectieve wilsvorming bevorderen, maar dan wel geheel los van fantasmatische voorstellingen omtrent het bestaan van één volk, één homogene culturele gemeenschap.